RUTS KIRKE

Hvad plastmalingen gemte

NIELS-HOLGER LARSEN
NOVEMBER 2014

I Ruts Kirkes indre er man i gang med at gøre klar til kalkning.
Men det var ikke helt nemt – der var nemlig plastmaling udenpå den tidligere kalk – og den var nogle steder så genstridig, at den måtte hugges af – med en lille hammer.

Allerede i 2003, da man restaurerede kalkmalerierne i koret blev det konstateret at kirkerummets vægge var plastmalede ovenpå en ældre kalkning.
Det kan man ikke kalke ovenpå, og flere steder var malingen ved at skalle af som følge af ophobet fugt og mursalte.
Der var derfor kun en vej – fjerne plastmalingen.

Vi vidste godt, at der var dekorationer fra 1887 – det viste et gammelt foto. Vi havde ikke forventet at finde dem, og heller ikke ældre kalkmalerier – men det gjorde vi.

Så meget, at vi tilkaldte Nationalmuseet.
To konservatorer med speciale i kalkmalerier kom hurtigt en dags tid og undersøgte det fundne.

Vi havde den gang ikke renset det hele af, men fik lov til at gå videre, og nu er alt afrenset.

Og der kom mere frem, så nu ved vi hvordan kirkens vægge var dekoreret i 1887 – og frem til omkring 1910.

Vi fandt også flere små felter med kalkmalerier fra 1400-1500-tallet – som ikke var kendte.
Det er du nu, men de bliver siddende bag de mange kalklag – til bedre tider.

Kirken er kun delvis bevaret fra middelalderen – der er nyere nordfløj, skibet er forlænget og tårnet er nyere.

Det var den bornholmske arkitekt Mathias Bidstrup, der allerede i 1872 var med til at tegne en nordre sidefløj, som kom i 1877.

I 1886-87 stod han for den store ombygning, hvor det gamle tårn og våbenhus blev nedrevet, kirken blev forlænget ca. 3 meter og et nyt tårn blev opført.

Om kirkens historien kan man læse i det store værk om Bornholms kirker, udgivet som et bind af Danmarks Kirker fra Nationalmuseet, er der en grundig redegørelse for kirkens historie frem til 1954 – findes på Internettet:
http://danmarkskirker.natmus.dk/uploads/tx_tcchurchsearch/Bornholm_297-325.pdf

Det gamle sort-hvide foto fra omkring 1890. Nationalmuseet.

Vi har fundet mere eller mindre velbevarede rester og antydninger af dekorationerne på vægge og i vindueslysninger.

Denne frise blev fundet på sidefløjens østvæg. Det anes øverst oppe på det gamle foto. Frisen løber hele vejen rundt i kirken lige under træloftet.

Her Ses hele den østre vægflade, hvor den bedst bevarede del af frisen findes.

På den søndre væg er hele vægfladen i 1906 blevet asfalteret – formentlig som følge af nogle fugtproblemer.
På en mindre parti sprang asfalten af og dette fragment af frisen kom frem – meget fint bevaret.

Frisen er delvis lavet som et skabelonmaleri – det ses tydeligst på de røde motivfelter, der er helt ens. Man har skåret mønsteret ud i en pap – lagt den på vægfladen og duppet farve på den gule bundfarve. Den blå er ligeledes malet ovenpå den gule bund.

Hjørnet mellem hovedskibet og nordfløjen.

Vægfladerne har vekslet mellem gul og grå, hvorpå der er malet striber, der skal illudere stenkvadre – som om kirken var bygget af store tilhugne naturstensblokke.

Den ovenfor viste frise ses hele vejen øverst på disse vægge, men kun svagt.
De har nok været udført i limfarve, som en overliggende kalkning har "trukket af" eller måske har man skrabet eller vasket det ned først, for at undgå at det slog igennem overkalkningen senere i 1900tallet.

På sydvæggens ene vindue dukkede denne bord op under asfalten. Den ses også på det gamle billede.

Man har trukket en tynd rød yderst, en gul inderst og deri mellem en bred hvid – som uden tvivl er i limfarve. Ovenpå denne – sikker også med en skabelon malet den sort og den røde.

Denne bord fandtes kun på sydvæggens to vinduer.

I det nordre vindue og i nordfløjens to vinduer var lysningerne enklere dekoreret – kun med forskellig farvede striber.

Striberne veksler mellem grøn, rød og sort – open på en grå

Her ses den sort og grønne.

En anden interessant iagttagelse er brugen af mørteltyper. På ovenstående foto ses en mere varmgrå mørtel i lysningen – det er en ”bornholmsk cement” – fremstillet af en kalksten fra Limensgade, og sikkert brændt til cement i Rønne. (se mere om det her: http://bornholmskcement.weebly.com/). Det er en stærkere mørtel en den hvide kalkmørtel som er brugt på undersiden af væggene.

Kirken er i øvrigt opmuret i en tilsvarende ”cement” - i middelalderen. Den har vi også fundet – og det sidste var så et fund af kalkmalerier – som man ikke kendte.

De dukkede op på nordvæggen tæt ved ”Triumfmuren”, der adskiller skib og kor, som vist på næste foto.

Den store lodrette revne er skillelinjen mellem den gamle middelalderlige mur og den nyere fra 1877.Til højre ses kalklag fra 1800-tallet – det grønne er grønalger – der har været fugtkoldt og fugtigt! De viftede striber er udkradsninger for bedre vedhæftning af den pålagte mørtel i 1877.

Og endnu længere nede kom mere frem.

Kalkmalerlagene var meget skrøbelige, og dryssede nærmest af. Efter aftale med Nationalmuseet, afdækkes der ikke mere – de bliver siddende til bedre tider med bedre teknik til at afdække dem. Men nu ved vi de er der – og det bliver noteret i Nationalmuseets arkiv.
En del af nordvæggen i den gamle kirke har uden tvivl været dækket af kalkmalerier – man noterede det i 1877, ikke fotograferet.

Midt på væggen dukkede farvespor op fra et kalkmaleri – måske fra 1400- eller 1500-tallet.

En anden "stump" dukkede op lidt længere nede.

Det kan være en figur med gul kjortel – større partier var tidligere forsvundet. (farverne er gjort mere tydelige ved regulering)

Man var måske ikke så bevidst om hvad man skulle i 1877, men det kom få år efter i 1883.
Her udsendes et cirkulære om kalkmalerier, og at man skulle indberette det til Nationalmuseet – og det har man skullet sidenhen! – som det også blev gjort dennegang.
I kirkens arkiv ligger cirkulæret fra 1883, som kirken fik tilsendt.

Cirkulære til Stiftsøvrighederne.

Paa Grund af den store Betydning, som de Kalkmalerier, der i vore Dage saa hyppigt komme til Syne i Kirkerne, have for Danmarks Kunst- og Kulturhistorie, og den Interesse, de have tildraget sig ikke alene hos Videnskabsmænd, men hos Folket i det Hele, skulde Ministeriet tjenstligst anmode Stiftsøvrigheden om behagelig at opfordre Kirkeinspektionerne og Kirketiendeejerne eller Kirkeværgerne til at drage Omsorg for, at det, naar der skal foretages Reparationsarbejder indvendigt i Kirkerne paa Væggene eller Hvælvingerne, der ikke indskrænke sig til Hvidtning eller Farvning ovenpaa det gamle Underlag, eller naar der skal foretages Arbejder, der medføre Ombygning eller Forandringer af disse Partier, iagttages, at der begyndes med ved Hjælp af en Træhammer at afbanke (ikke afhugge) Hvidtekalken med Varsomhed Lag for Lag, for at malerisk Udsmykning, der maatte være tildækket, ikke skal borttages uden at blive opdaget, — og til, naar Spor af Maleri komme til Syne, strax at lade Arbejdet standse og uden Ophold gjøre Indberetning — ved Telegram eller Brev — direkte til Direktøren for de antikvariske Mindesmærkers Bevaring (Prinsens Palæ, Kjøbenhavn K.), for at han snarest ved en udsendt sagkyndig Mand kan lade en Undersøgelse og videre Afdækning foretage.

Det bemærkes udtrykkeligt, at til de ovennævnte Byggearbejder maa ogsaa henregnes Rensning af Korbuen med tilhørende Piller, selv hvor Korbuen er af tilhuggen Sten, da der paa saadanne indvendige Partier af huggen Sten af og til under Hvidtekalken forefindes gamle Malerier.

Da Ministeriet forventer, at ikke blot Provstesynene, men ogsaa Præsterne og Skolelærerne ivrigt ville medvirke til, at Levningerne af gammel Dekoration i Kirkerne ikke skulle gaa til Grunde uden at være kjendte og undersøgte, ville Deres Højærværdighed tillige henlede Synenes, Præsternes og Skolelærernes Opmærksomhed paa denne Sag.

Af nærværende Cirkulære vil der blive Stiftsøvrigheden tilstillet det til Omdeling til alle Provster, Synsmænd, Kirkeinspektioner og Kirketiendeejere eller Kirkeværger samt til alle Præster og Skolelærere i Stiftet fornødne Antal Exemplarer.

Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet, den 2den Maj 1883.

J. F. Scavenius.

G. Burman Becker,
Fm.

Inde i korets krydshvælv sidder en af de få bevarede kalkmalerier i de bornholmske kirker.
De blev opdaget i 1905, og er senere restaureret et par gange – senest i 2003 – men det er en anden historie.

Se mere om kalkmalerier her:
http://natmus.dk/salg-og-ydelser/museumsfaglige-ydelser/kirker-og-kirkegaarde/kalkmalerier-i-danske-kirker/

Her finder man Ruts Kirke:
http://natmus.dk/salg-og-ydelser/museumsfaglige-ydelser/kirker-og-kirkegaarde/kalkmalerier-i-danske-kirker/

Se også
http://www.kalkmalerier.dk/index.php

Niels-Holger Larsen
21.10.2014